

Utrata wartości aktywów w rachunku przepływów pieniężnych

Maciej Jurczyga

Celem artykułu jest przybliżenie czytelnikom zagadnień związanych z prawidłowym ujęciem skutków utraty wartości aktywów w rachunku przepływów pieniężnych. Analiza tego problemu prowadzi do wniosku, że odpisy aktualizujące wartość majątku przedsiębiorstwa mogą być przyczyną prezentowania nieprawidłowych wartości w odpowiednich pozycjach tej części sprawozdania finansowego. Prowadzi to przede wszystkim do braku wewnętrznej spójności sprawozdania, natomiast w szczególnych okolicznościach może być przyczyną braku wiarygodności sprawozdania finansowego jako całości.

Ryzyko błędów w rachunku przepływów pieniężnych

Rachunek przepływów pieniężnych to część sprawozdania finansowego często niedoceniana zarówno przez księgowych jak i biegłych rewidentów, którzy zwykle skupiają się na bilansie oraz rachunku zysków i strat, jako „tradycyjnie” najważniejszych częściach sprawozdania finansowego, kształtujących obraz sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa. Nabiera on jednak znaczenia dla tych użytkowników sprawozdań finansowych, którzy zainteresowani są zdolnością przedsiębiorstwa do generowania strumienia pieniędzy, a więc w szczególności dla menedżerów zarządzających jednostką, kontrahentów udzielających kredytu kupieckiego oraz banków finansujących działalność jednostki. To na podstawie rachunku przepływów pieniężnych może być dokonywana ocena płynności i wypłacalności jednostki, od której może zależeć jej dalsze funkcjonowanie lub rozwój. Z tego powodu, ta część sprawozdania finansowego powinna być sporządzana ze szczególną precyzją, gdyż ewentualne błędy mogą być uznane przez odbiorców informacji jako celowe działania jednostki, zmierzające do ukrycia niekorzystnych zjawisk, a przez to do uznania całego sprawozdania jako mało wiarygodnego i ogólnie negatywnej oceny przedsiębiorstwa.

Jedną z możliwych przyczyn nieprawidłowości w rachunku przepływów pieniężnych może być zjawisko utraty wartości aktywów, które w dużym skrócie można scharakteryzować jako spadek wartości posiadanego przez przedsiębiorstwo składnika majątku poniżej wartości, w jakiej figuruje on w księgach jednostki. Utrata wartości aktywów w swej istocie nie jest czymś nowym, natomiast stosunkowo niedługo funkcjonuje pod tym pojęciem, które swoje upowszechnienie może zawdzięczać m.in. coraz większej popularyzacji międzynarodowych standardów rachunkowości (międzynarodowych standardów sprawozdawczości finansowej)¹. Skutkiem utraty wartości aktywów w księgach rachunkowych przedsiębiorstwa jest odpis

¹ Dalej: MSR.

aktualizujący, który „urealnia” wartość majątku jednostki prezentowaną w bilansie. Jednak odpis wpływa także na pozostałe części sprawozdania finansowego, ponieważ są one ze sobą ściśle powiązane. Z tego względu wiedza na temat zdarzeń kształtujących wartość majątku przedsiębiorstwa, sposobu ich ujęcia w księgach rachunkowych oraz sposobu ich prezentacji w poszczególnych częściach sprawozdania finansowego jest niezbędna przy sporządzaniu rachunku przepływów pieniężnych, gdyż jej brak wiąże się z możliwością prezentacji nieprawidłowych wartości w tym sprawozdaniu.

Ryzyko wystąpienia błędów w dużym stopniu związane jest ze sposobem sporządzania rachunku przepływów pieniężnych. Zgodnie z obowiązującymi uregulowaniami², rachunek przepływów pieniężnych może być sporządzany metodą bezpośrednią oraz pośrednią. **Metoda bezpośrednia** polega na wykazywaniu podstawowych tytułów wpływów i wydatków działalności operacyjnej jako odrębnych pozycji rachunku przepływów pieniężnych, a następnie ich zsumowaniu do kwoty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej. Informacje finansowe niezbędne do jej zastosowania można uzyskać:

- a) ze szczegółowej ewidencji księgowej prowadzonej do kont środków pieniężnych i ich ekwiwalentów,
- b) lub poprzez korygowanie wielkości sprzedaży oraz kosztów działalności operacyjnej o zmiany stanu zobowiązań, należności i zapasów oraz innych pozycji niepieniężnych lub takich, których efekt w postaci przepływu środków pieniężnych zalicza się do działalności inwestycyjnej lub finansowej.

Z kolei **metoda pośrednia** polega na tym, że wynik dzalicza się do właściwych rodzajów działalności (inwestycyjnej, finansowej). W praktyce więc obie metody różnią się jedynie sposobem ustalania i prezentacji wielkości kształtujących przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej natomiast metodyka ustalania i prezentacji przepływów środków pieniężnych z działalności inwestycyjnej oraz finansowej jest identyczna.

Biorąc pod uwagę wymienione uwarunkowania, można stwierdzić, że sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych metodą bezpośrednią opartą o zapisy szczegółowej ewidencji prowadzonej do kont środków pieniężnych wiąże się z niewielkim ryzykiem popełnienia błędów związanych z niewłaściwym ujęciem skutków utraty wartości aktywów. Wynika to stąd, że na owych kontach rejestrowane są jedynie operacje i zdarzenia, które wiążą się z faktycznym przepływem środków pieniężnych, a więc będą wykazywane w rachunku przepływów pieniężnych bez dodatkowych korekt. W praktyce jednak metoda bezpośrednia stosowana jest przez niewielką liczbę jednostek, a jeszcze większą rzadkością jest ewidencja analityczna do kont środków pieniężnych umożliwiająca uzyskanie informacji niezbędnych do sporządzenia rachunku przepływów pieniężnych tą metodą.

² Wzory określone w załączniku nr 1 do ustawy o rachunkowości, Krajowy standard rachunkowości nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych” oraz Międzynarodowy standard rachunkowości nr 7 „Rachunek przepływów pieniężnych”.

Ponieważ większość przedsiębiorstw sporządza rachunek przepływów pieniężnych przy zastosowaniu metody pośredniej, temu wariantowi zostaną podporządkowane dalsze rozważania. Jest to tym bardziej uzasadnione, że z istotą tego wariantu - korektą sald odpowiednich kont lub zmiany stanu tych kont o kwoty, które powinny wpływać na inną pozycję rachunku przepływów pieniężnych lub kwoty, które w ogóle nie są związane ze zmianą stanu środków pieniężnych - wiąże się zwiększone ryzyko wystąpienia błędów.

Przepływy pieniężne z działalności operacyjnej

W pierwszej części rachunku przepływów pieniężnych sporządzanego metodą pośrednią wynik finansowy netto okresu korygowany jest do wyniku „kasowego”, tj. do wartości przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej. Obowiązkowymi korektami wyniku są m.in. zdarzenia o charakterze niepieniężnym, do których należy zaliczyć odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości.

Pierwszą w kolejności pozycją rachunku przepływów pieniężnych, przy której może wystąpić potrzeba dokonania korekty ze względu na odpisy aktualizujące jest pozycja **„Zysk (strata) z działalności inwestycyjnej”**, która „oczyszcza” wynik finansowy netto z wpływu, jaki ma na niego działalność inwestycyjna. W pozycji tej należy uwzględnić m.in. dokonane w danym okresie odpisy korygujące wartość rzeczowych aktywów trwałych, wartości niematerialnych i prawnych oraz krótkoterminowych aktywów finansowych³. W przypadku wymienionych grup aktywów trzeba jeszcze zwrócić uwagę, czy odpisy aktualizujące zostały ujęte wynikowo czy kapitałowo, ponieważ odpisy odniesione na kapitał z aktualizacji wyceny nie wpływają na wynik finansowy, w związku z czym nie powinny być wykazywane jako korekta w tej pozycji. Korekty dokonuje się tylko w odniesieniu do odpisów ujętych jako koszty okresu, a jej skutkiem jest zwiększenie wyniku finansowego netto, co w konsekwencji prowadzi do zwiększenia wartości przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej.

Kolejną pozycją, na którą wpływ może mieć utrata wartości aktywów jest **„Zmiana stanu zapasów”**. Pozycja ta obrazuje wartość przepływów środków pieniężnych związanych z zakupem i sprzedażą zapasów. Jeżeli jednostka w ciągu okresu sprawozdawczego zakupiła więcej zapasów niż ich sprzedała, pozycja ta będzie pomniejszać wynik netto. Sytuację taką mogą jednak zniekształcić, dokonane w danym roku obrotowym, odpisy aktualizujące wartość zapasów, które zmniejszają ich stan końcowy, jednak nie powodują przepływu środków pieniężnych. Dlatego określenie wartości zmiany stanu zapasów nie może odbywać się poprzez obliczenie różnicy wartości bilansowych na koniec i początek okresu, ponieważ mogłoby to skutkować nieprawidłowym ustaleniem faktycznej kwoty przepływów środków pieniężnych związanych ze zmianą stanu zapasów. Ustalając wartość tej pozycji, należy brać pod uwagę wartości zapasów na koniec i początek okresu bez uwzględnienia odpisów aktualizujących, a

³ Por. pkt 37 KSR 1.

więc wartości brutto. Same odpisy będą natomiast uwzględnione jako niepieniężna korekta zysku netto w pozycji „Inne korekty”.

Identyczne korekty i ryzyko wystąpienia nieprawidłowości związane są z pozycją **„Zmiana stanu należności”**. Podobnie jak przy zmianie stanu zapasów, wzrost stanu należności na koniec okresu powoduje zmniejszenie wyniku netto w rachunku przepływów pieniężnych. Ewentualne odpisy aktualizujące mogłyby więc zniekształcać wartość zmiany tego stanu, jeżeli jego ustalenie odbywałoby się drogą porównania stanu końcowego i początkowego z uwzględnieniem odpisów. Nie należy ich zatem brać pod uwagę natomiast należy wykazać je w pozycji „Inne korekty”. W wyniku prawidłowych, opartych na wartościach bilansowych brutto (bez odpisów aktualizujących), obliczeń kwot zmiany stanu zapasów i należności, uzyskuje się wartości większych wydatków lub mniejszych wpływów w porównaniu z ustaleniem poprzez porównanie wartości bilansowych netto.

Utrata wartości aktywów może również wpływać na pozycję **„Zmiana stanu rozliczeń międzyokresowych”**, w której uwzględnia się aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego wykazywane w bilansie jako długoterminowe rozliczenia międzyokresowe. Aktywa tego rodzaju, podobnie jak każde inne, mogą również utracić swoją wartość, w związku z czym dokonuje się odpisu aktualizującego⁴. Mając na uwadze prawidłowe ustalenie wartości przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej, wartość zmiany stanu aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego, należy ustalać podobnie jak wartość zmiany stanu zapasów i należności, a więc w kwotach brutto, nie uwzględniających odpisów aktualizujących. Sprawą, na którą trzeba zwrócić szczególną uwagę jest to czy odpisy zostały ujęte wynikowo, czy kapitałowo, ponieważ te pierwsze muszą być uwzględnione także w pozycji „inne korekty”. Odpisy ujęte kapitałowo nie powodują przepływu środków pieniężnych, jak również nie kształtują wyniku netto, w związku z czym nie mają powinny mieć wpływu na rachunek przepływów pieniężnych.

Ostatnią pozycją w części dotyczącej działalności operacyjnej, na którą duży wpływ ma utrata wartości aktywów jest pozycja **„Inne korekty”**. Wykazuje się w niej te odpisy aktualizujące, które nie były brane pod uwagę przy ustalaniu wartości wcześniej omawianych pozycji, a więc odpisy korygujące wartość zapasów, należności oraz aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Wpływają one ujemnie na wynik finansowy jednak mają charakter niepieniężny – nie powodują wypływu środków pieniężnych. Z tego powodu muszą być wykazane jako korekta wyniku finansowego netto, oznaczająca jego zwiększenie, a tym samym zwiększenie wartości przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej.

Przepływy pieniężne z działalności inwestycyjnej i finansowej

⁴ Kwestie związane z utratą wartości aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego szczegółowo opisują KSR 2 „Podatek dochodowy” oraz MSR 12 „Podatek dochodowy”.

Sporządzając rachunek przepływów pieniężnych należy pamiętać, że w częściach dotyczących przepływów z działalności inwestycyjnej i finansowej nie wykazuje się skutków tych zdarzeń, które nie powodują w jednostce przepływu środków pieniężnych⁵. Takie zmiany mogą być spowodowane m.in. utratą wartości aktywów i związanymi z nią odpisami aktualizującymi. Jeśli więc w ciągu okresu sprawozdawczego dokonano takich odpisów, poszczególne pozycje rachunku przepływów pieniężnych w częściach dotyczących działalności inwestycyjnej oraz finansowej powinny być sporządzane bez ich uwzględnienia.

Ponieważ jednak części rachunku przepływów pieniężnych dotyczące przepływów środków pieniężnych z działalności inwestycyjnej oraz finansowej sporządzane są zawsze metodą bezpośrednią, istnieje stosunkowo niewielkie ryzyko prezentacji nieprawidłowych wartości, związane z dokonanymi odpisami aktualizującymi wartość posiadanego majątku. Wynika to z faktu, że odpowiednie dane finansowe pobierane są zazwyczaj z kont, na które nie są odnoszone skutki utraty wartości aktywów. Może się jednak zdarzyć, że ze względu na specyficzne rozwiązania systemu rachunkowości, informacje potrzebne do sporządzenia rachunku przepływów pieniężnych oraz odpisy aktualizujące wartość aktywów gromadzone są w obrębie jednego konta. W takiej sytuacji ryzyko nieprawidłowości znacząco wzrasta i należy uważnie przeanalizować, jakie zdarzenia kształtują ogół informacji zgromadzonych na tym koncie. Ma to na celu wyłączenie skutków utraty wartości aktywów, które nie mogą być brane pod uwagę, gdyż nie wywołują przepływu środków pieniężnych. Wartość poszczególnych pozycji powinna być prezentowana tak, jakby żadnych odpisów nie dokonywano.

Przykład

Omawiane zagadnienia w sposób uproszczony obrazuje poniższy przykład, w którym mając na uwadze uwypuklenie możliwych błędów uwzględniono jedynie te pozycje, w przypadku których odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości zwiększają ryzyko prezentacji nieprawidłowych wartości. Zmniejszenie wartości poszczególnych grup aktywów w bilansie przedsiębiorstwa na koniec okresu wynika z dokonanych odpisów aktualizujących ujętych jako koszty okresu. Stan środków pieniężnych nie uległ zmianie.

AKTYWA	BO	BZ	PASYWA	BO	BZ
Środki trwałe	100	80	Pasywa	200	160
Aktywa z tytułu odr. pod. doch.	10	5			
Zapasy	40	30	w tym wynik netto	0	-40
Należności	50	45			

Zródło: Opracowanie własne.

⁵ Por. pkt 22 i 24 KSR 1.

Poniższa tabela przedstawia część rachunku przepływów pieniężnych dotyczącą działalności operacyjnej. W kolumnie „Wartości błędne” przedstawiono kwoty, przy których ustalaniu nie uwzględniono wpływu odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości aktywów.

Przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej	Wartości prawidłowe	Wartości błędne
I. Zysk (strata) netto	- 40	- 40
II. Korekty razem	+ 40	+ 20
4. Zysk (strata) z działalności inwestycyjnej	+ 20	0
6. Zmiana stanu zapasów	0	+ 10
7. Zmiana stanu należności	0	+ 5
9. Zmiana stanu rozliczeń międzyokresowych	0	+ 5
10. Inne korekty	+ 20	0
III. Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej (I+II)	0	- 20

Źródło: Opracowanie własne.

Porównanie wartości przedstawionych powyżej potwierdza tezę, że odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości aktywów mogą być powodem wykazywania nieprawidłowych wartości w poszczególnych pozycjach rachunku przepływów pieniężnych. Konsekwencje tego faktu mogą jednak wykraczać poza sferę samej poprawności tej części sprawozdania finansowego, co jest związane z interpretacją otrzymanych wyników.

W przypadku „wartości błędnych”, użytkownik sprawozdania finansowego może sądzić że ujemne przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej wynikają jedynie ze zwiększenia stanu zapasów, należności oraz rozliczeń międzyokresowych, co same w sobie nie jest zjawiskiem budzącym jakiś szczególny niepokój. W rzeczywistości jednak żaden przepływ nie miał miejsca, ponieważ na stratę złożyły się jedynie zdarzenia niepieniężne, które z kolei mogą sugerować istnienie różnego rodzaju barier w dalszym rozwoju i działalności. Uważny odbiorca informacji, może w tym miejscu zacząć się zastanawiać, czy przedstawienie nieprawidłowych danych nie jest celowym działaniem jednostki, mającym na celu wprowadzenie w błąd adresatów sprawozdania finansowego. Reakcja będzie oczywiście zależać od wielu różnych czynników, w tym głównie istotności błędów oraz relacji między użytkownikiem sprawozdania a jednostką, co jednak nie zmienia faktu, że niezamierzone błędy mogą być powodem negatywnych reakcji ze strony otoczenia jednostki.